

Jerzy Stańczyk

"Historia integracji europejskiej", Kazimierz Łastawski, Toruń 2011 : [recenzja]

Doctrina. Studia społeczno-polityczne 8, 293-297

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY STAŃCZYK
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

**Kazimierz Łastawski, *Historia integracji europejskiej*,
Wydawnictwo Adam Marszałek, wydanie drugie, poprawione
i uzupełnione, Toruń 2011, 370 s.**

Proces integracji europejskiej jest współcześnie najważniejszym czynnikiem wpływającym na międzynarodową pozycję i rolę Europy. Należy przy tym podkreślić, że jest zarazem czynnikiem dookreślającym stosunki wewnętrzne i politykę jakże wielu państw europejskich. Problemy unijne stały się w takich okolicznościach nie tylko przedmiotem zainteresowania decydentów politycznych, ekspertów i naukowców, lecz także mediów i opinii społecznej. Również w Polsce działalność państwa w strukturach integracyjnych stała się priorytetem jego polityki. O znaczeniu spraw unijnych świadczy utworzenie nowego kierunku studiów – europeistyki. Tym samym uprawomocnienie zyskało wyodrębnienie nowego pola badawczego pod tą właśnie nazwą.

Wśród opracowań na tematy europejskie zwracają uwagę m.in. publikacje prof. zw. dr. hab. Kazimierza Łastawskiego – znanego i zarazem uznanego politologa, historyka stosunków międzynarodowych¹. Specjalizuje się on właśnie w badaniach europejskich i polskiej racji stanu po II wojnie światowej. Omawiana książka jest poprawioną i uzupełnioną wersją wydania z 2006 roku. Autor przedstawia w niej historię integracji europejskiej, począwszy od czasów starożytnych, aż do współczesnego kryzysu finansowego.

W przedstawianej monografii, odnosząc się do niejednoznaczności pojęcia „integracja”, autor zakłada, że zgodnie z łacińskim źródłosłowem (*integratio*) termin ten oznacza zespolenie, scalenie, tworzenie z części jednolitej całości. W konsekwencji przyjęcia tego rozumienia stwierdza: „W pracy przyjmujemy, że integracja europejska to wielostronny proces dobrowolnego zbliżenia i powiązania wewnętrznego grupy państw, tworzącej nowe reguły prawne i nowe struktury organizacyjne” (s. 11). Zwraca on uwagę, że: „Integracja wymaga świadomego dążenia jej uczestników, wzbogacania więzi oraz tworzenia centrum decyzyjnego, przejmującego część uprawnień państw członkowskich” (s. 12). Rola owych więzi jest przeciwieństwem zasadnicza dla sposobu wyboru metod integracyjnych, jak również dla ich powodzenia. Wymowne jest to, że w przypadku integracji europejskiej, niezależnie od przyspieszeń czy spowolnień integracyjnych, dotychczas zdecydowanie przeważały rozwiązania funkcjonalne.

Książka składa się ze wstępu, dziesięciu rozdziałów, zakończenia, kalendarium, załączników, bibliografii, spisów: załączników i tabel, schematów i indeksu. Już w tym miejscu zaznaczyć należy, że autor wyróżnia cztery zasadnicze etapy procesu integracyjnego: 1) idei i początkowych działań integracyjnych, 2) zacieśniania i rozszerzania in-

¹ Wcześniejsze monografie autorstwa Kazimierza Łastawskiego to: *Od idei do integracji europejskiej* (Warszawa 2003); *Historia integracji europejskiej* (Toruń 2006, 2008); *Polska racja stanu po wstąpieniu do Unii Europejskiej* (Warszawa 2009).

tegracji („wszerz” i „wgląb”), 3) powstania i określenia kierunków działalności Unii Europejskiej, 4) etap rozszerzenia integracji na państwa Europy Środkowej i Wschodniej.

W rozdziale pierwszym – *Rozwój idei zjednoczeniowych w dziejach Europy* – zostały przedstawione: prapoczątki idei jednoczenia Europy (Grecja i Rzym), średnio-wieczna wspólnota europejska (uniwersalizm chrześcijański), główne idee jednoczenia państw europejskich, historyczne propozycje integracji narodów europejskich, idee tworzenia Stanów Zjednoczonych Europy, projekty regionalnych organizacji integracyjnych w Europie i polskie propozycje jednoczenia Europy. W podejściu badawczym autora zwraca uwagę kompleksowość ujęcia idei jednoczenia Europy, pokazującą zarazem dziejową zmienność teorii i praktyk integracyjnych. Akcentując rolę idei, udaje się autorowi zaprezentować w ciekawy sposób dawno już przebrzmiałe inicjatywy integracyjne, ukazać ich wpływ na dokonujące się zmiany historyczne i wskazać na znaczenie dziedzictwa przeszłości, składającego się na całe bogactwo kultury europejskiej.

W rozdziale drugim – *Działania zjednoczeniowe w latach 1945–1950* – zostały omówione następujące zagadnienia: podłoże procesów integracyjnych po zakończeniu II wojny światowej, ruchy zjednoczeniowe w Europie Zachodniej, tworzenie Beneluksu, kongres haski i łączenie się ruchów europejskich, powstanie Organizacji Europejskiej Współpracy Gospodarczej, utworzenie Unii Zachodniej, powstanie Rady Europy, działania unifikacyjne Europy Środkowo-Wschodniej w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) oraz próby jednoczenia działań wschodnioeuropejskiej emigracji politycznej („Intermarium”). Odnosząc się do integracji w sposób interdyscyplinarny, autor odwołuje się przy tym do dorobku cywilizacyjnego Europy oraz historii myśli politycznej. Wskazuje na wymóg świadomego dążenia uczestników procesu integracyjnego do przyjęcia uzgodnionych ustaleń strukturalnych i zgody na pojawienie się scentralizowanego ośrodka decyzyjnego, zastępującego z czasem w uzgodnionym zakresie narodowe ośrodki decyzyjne.

Rozdział trzeci – *Utworzenie trzech Wspólnot Europejskich* – obejmuje: zacieśnienie współpracy wewnątrz bloku zachodniego, utworzenie pierwszej wspólnoty sektorowej w Europie pod postacią Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, nieudane próby tworzenia Europejskiej Wspólnoty Obronnej i Europejskiej Wspólnoty Politycznej, powstanie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG), utworzenie Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (Euratom), skutki powstania trzech wspólnot europejskich i utworzenie Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). Autor omówił w nim początek współcześnie przebiegających procesów integracyjnych i dokonał charakterystyki podstawowych europejskich ruchów i organizacji integracyjnych. Przebieg procesów integracyjnych przedstawiony jest na ciekawie opisanym tle historii Europy tego okresu.

W rozdziale czwartym – *Działalność zjednoczeniowa w latach sześćdziesiątych* – autor w syntetyczny sposób zestawia takie zagadnienia szczegółowe, jak: polityka integracyjna Charlesa de Gaulle’a, rozwój integracji politycznej, kryzys instytucjonalny integracji w latach 1965–1968, połączenie Rady i Komisji trzech wspólnot europejskich (1965–1967), zabiegi państw „północnych” o przyjęcie do EWG, rozwój układów stowarzyszeniowych i przemiany wewnętrzne w EWG. Na tle tych zestawień wyraźnie widać długotrwałe konsekwencje blokowego podziału Europy po II wojnie światowej, gdyż odbudowa powojenna na wschodzie Europy nie wiązała się z integracją, lecz z dyscyplinowaniem państw tzw. obozu socjalistycznego i cementowaniem zależności wobec ZSRR.

W rozdziale piątym – *Kształtowanie się drugiego etapu integracji europejskiej* – zostały omówione następujące zagadnienia: przemiany europejskie na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, początki drugiego etapu integracji europejskiej, „północne” rozszerzenie wspólnot europejskich, utworzenie Rady Europejskiej, projekty tworzenia Unii Europejskiej (UE) w latach siedemdziesiątych oraz pierwsze bezpośrednie wybory do Parlamentu Europejskiego w 1979 roku. Jest to zatem charakterystyka wyraźnie wyodrębnianego nowego etapu integracji europejskiej, któremu sprzyjało ów-

czesne „odprężenie” w stosunkach Wschód–Zachód, związane m.in. z dialogiem amerykańsko-radzieckim, układami wschodnimi RFN, czterostronnym porozumieniem w sprawie Berlina Zachodniego i inicjatywą zorganizowania Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE). Autor przedstawił również przedsięwzięcia na rzecz zachodnioeuropejskiej unii politycznej i gospodarczo-walutowej oraz proces stopniowego otwierania się wspólnot europejskich na nowe państwa. Niejako w opozycji do tych działań integracyjnych zostały pokazane najważniejsze działania na rzecz reformy RWPG.

Rozdział szósty zatytułowany *Droga ku Unii Europejskiej w latach osiemdziesiątych* systematyzuje następujące główne problemy: rozszerzenie integracji o państwa „południowe”, projekty Unii Europejskiej, traktat z Schengen (1985), jednolity akt europejski (1987), początkowy etap wspólnotowej polityki regionalnej, kształtowanie polityki badawczo-rozwojowej, inicjatywy integracyjne Delorsa, zbliżenie między EWG i RWPG, secesja Grenlandii. Zasygnalizowane również zostały mechanizmy znaczącego rozszerzenia integracji o Grecję, Hiszpanię i Portugalię oraz ukazany został proces konceptualizowania projektu Unii na tle ewolucji systemu europejskiego, przybierającego na dynamice właśnie w latach osiemdziesiątych.

W rozdziale siódmym – *Trzeci etap integracji. Powstanie Unii Europejskiej* – zostały omówione: przemiany polityczne w Europie po 1989 roku, nowe inicjatywy integracyjne (m.in. przekształcenie KBWE w OBWE, zacieśnianie współpracy regionalnej i projekty unii politycznej w Europie) oraz kształtowanie się Unii Europejskiej (postanowienia traktatu z Maastricht, trzy filary Unii Europejskiej i jej główne instytucje). W rozdziale tym zwraca uwagę troska o ukazanie międzynarodowych, lecz też i wewnętrznych kontekstów polityki integracyjnej (przemiany wewnątrzpaństwowe i systemowe na tle zmian geopolitycznych przełomu lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych).

Rozdział ósmy – *Rozwój Unii Europejskiej w latach dziewięćdziesiątych* – obejmuje: utworzenie Europejskiego Obszaru Gospodarczego, przystąpienie do Unii Europejskiej Austrii, Finlandii i Szwecji (1995), rozwój wspólnotowej polityki regionalnej i strukturalnej, utworzenie Funduszu Spójności, przygotowanie nowych państw do członkostwa w ramach strategii przedakcesyjnej, powstanie oraz kierunki działania Europolu i Eurojustu, traktat amsterdamski (1997–1999), kształtowanie wspólnej polityki walutowej i rozwój działalności unijnej w stosunkach międzynarodowych. Wśród różnych wspólnotowych działań zostały omówione m.in. zasady Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa oraz reformy Unii Zachodnioeuropejskiej (UZE). Szczegółowo zostały omówione mechanizmy coraz bardziej złożonego oddziaływania Unii Europejskiej w jej najbliższym otoczeniu międzynarodowym, lecz także i wobec partnerów znacznie oddalonych geograficznie (Azji, Ameryki Łacińskiej, Afryki, Karaibów i Pacyfiku).

W rozdziale dziewiątym – *Działania integracyjne u progu XXI wieku* – autor omówił: nowe propozycje rozwojowe Unii Europejskiej, założenia strategii lizbońskiej (2000–2010), konferencję międzyrządową (2000), tworzenie Karty Praw Podstawowych, traktat z Nicei i rozwój Unii Europejskiej po Nicei. W tym rozdziale zwraca zwłaszcza uwagę bardzo syntetyczne ujęcie tych zagadnień, jawiących się powszechnie jako niezwykle obszerne i skomplikowane.

Rozdział dziesiąty – *Nowy etap integracji po 2004 roku* – jako zamykający książkę, odnosi się do zagadnienia związanych z przyjęciem do Unii państw bloku wschodniego (dylematy rozszerzenia UE na Wschód, finalizowanie negocjacji akcesyjnych, przystąpienie Polski do UE), tworzenia nowych traktatów unijnych (traktat konstytucyjny i traktat z Lizbony), a także do dylematów Unii Europejskiej w latach obecnego kryzysu finansowego (2008–2010). Autor ustosunkowuje się do najbardziej zaawansowanego, współczesnego etapu integracji europejskiej po zmianie międzynarodowego układu sił w Europie na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. W zakończeniu tego rozdziału Kazimierz Łastawski zauważa: „Wielu autorów wskazuje na duże trudności realizacyjne wspólnej polityki zagranicznej UE. Podlega ona ewolucyjnym zmianom, łącząc

politykę «soft» i «hard» z wyraźną przewagą celów kooperatywnych. Trudne jest zwłaszcza łączenie interesów głównych państw członkowskich z interesami Unii jako całości (polityk narodowych i «europeizacji»). [...] Wśród wielu środowisk unijnych występują krytyczne oceny wobec dalszego kształtu i modelu rozwoju integracji. Mimo tych problemów Unia pozostaje dalej największym potentatem handlowym oraz wzorem demokratycznego i bezpiecznego rozwoju” (s. 326, 328).

Reasumując, należy stwierdzić, że Autorowi udało się pokazać w tej monografii złożoność procesu integracji europejskiej i drogę jej ewolucji od różnorodnych idei i koncepcji integracyjnych, poprzez realizowane w praktyce inicjatywy związane z powoływaniem różnych ruchów i organizacji europejskich, aż po inicjatywy międzyrządowe dotyczące zawiązywania współpracy zbliżającej stopniowo do pierwszych prób zjednoczeniowych. Na szerokim tle rozwoju sytuacji międzynarodowej i z odwoływaniem się do dziedzictwa przeszłości, Autor osadza opisywane procesy integracyjne w konkretnych uwarunkowaniach. Tym samym udaje mu się wskazywać na determinujące czynniki sprawcze zmian i prawidłowości zachodzących procesów. Na tak zarysowanym szerokim tle uwarunkowań możliwe jest również wyjaśnianie niepowodzeń takich przedsięwzięć, jak Europejska Wspólnota Obronna czy Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej.

Z dokonanej przez Autora syntezy wynika, że najbardziej znaczące teorie i praktyki integracyjne miały miejsce w krajach zachodnioeuropejskich, a ich inicjatorami byli głównie Francuzi, Niemcy, Belgowie i Włosi (choć na uwagę polskiego czytelnika zasługuje też przytoczenie w pierwszym rozdziale książki i polskich idei integracyjnych). Ciekawe okazują również specyficzne formy integracyjne państw skandynawskich. Podkreślany jest jednak współcześnie obserwowany rosnący wpływ Niemiec na stosunki europejskie i proces integracyjny.

Wieloaspektowe ukazanie integracji europejskiej i interdyscyplinarne podejście, konsekwentnie realizowane w prezentowanym wywodzie, uprawomocniają wyrażane w tym opracowaniu przekonania autora, że Unia Europejska rzeczywiście jawi się współcześnie jako najbardziej rozwinięta wspólnota międzynarodowa. Jest ona w dużym stopniu specyficzna, gdyż w jej ramach tworzy się tożsamość europejska, która nie umniejsza tożsamości państw członkowskich. Słusznie formułuje on przy tym pogląd, że dotychczasowe sukcesy integracyjne nie przesądzają jeszcze o powodzeniu procesu jednoczenia kontynentu. Wciąż istnieje bowiem potrzeba wyrównywania pozimnowojennych dysproporcji rozwojowych i wypracowywania dojrzałej świadomości europejskiej, uwzględniającej też potrzeby nowych członków, co wymaga czasu. W zakończeniu czytamy, że prawdopodobnie utrzyma się osiągnięty hybrydowy charakter Unii Europejskiej, pośredni między federacją a organizacją międzyrządową: „Przyszły jej kształt będzie raczej następstwem ewolucji istniejącej struktury, aniżeli z góry nakreślonym modelem” (s. 332).

Praca ta z założenia skupia się na głównych procesach historycznych ujmowanych w sposób politologiczny. W niezbędnym zakresie odwołuje się jednak także do dorobku nauk ekonomicznych i prawnych z zakresu integracji europejskiej. Całość bazuje na obszernym materiale źródłowym i reprezentatywnie dobranej literaturze przedmiotu. Wielojęzyczne piśmiennictwo naukowe uzupełnione jest w cenny sposób pamiątkami, wspomnieniami i zbiorami wystąpień publicznych najważniejszych autorów europejskiej myśli zjednoczeniowej.

Ważnym uzupełnieniem są załączniki, które porządkują najważniejsze projekty i dokonania integracyjne, przedstawiają struktury integracji oraz osoby pełniące najważniejsze funkcje w instytucjach europejskich.

Omawiane opracowanie z pewnością będzie pełnić rolę jednego podstawowych podręczników do europeistyki. Z uwagi na styl narracji i przydatność zawartych w nim informacji z zadania tego wywodzić się będzie znakomicie. Jednocześnie, z pełnym

przekonaniem można stwierdzić, że książka ta będzie cennym źródłem wiedzy także dla politologów, historyków, socjologów i specjalistów z zakresu szerzej rozumianych współczesnych stosunków międzynarodowych. Zainteresować może też publicystów i wszystkich zainteresowanych problematyką integracji europejskiej.